

MĂRTURII ALE INFLUENȚEI CIVILIZAȚIEI BIZANTINE ÎN REGIUNEA ARGEȘ-MUSCEL (SECOLELE X-XIV)

ION BICA

Alungarea rușilor de la Dunărea de Jos, în vara anului 971, de trupele bizantine conduse de împăratul Ioan Tzimiskes (969-976), a avut drept consecință reintrarea acestei regiuni în sfera de influență a administrației constantinopolitane. Ținuturile dunărene recucerite - din care făcea parte și teritoriul Dobrogei - au fost organizate într-o *themă* (unitate administrativ-militară condusă de un strateg) cu denumirea de *Dristra* - *Dorostolon* (Silistra de astăzi)¹.

Reinstalarea administrației bizantine la Dunărea de Jos către sfârșitul secolului al X-lea, a contribuit la apariția unor cetăți orașe, în perioada următoare (secolele XI-XII): *Dristra* (*Dorostolon*), *Vicina* (*Noviodunum*)², *Dinogetia* (Gârvanul de azi), precum și înfloritorul oraș din insula Păcuiul lui Soare³. Acestea vor deveni, cu timpul, adevărate centre de tranzit comercial, între teritoriul Dobrogei și regiunile situate la nord de Dunăre⁴. Ca urmare a

¹ Nicolas Oikonomides, *Les Ilstes de préséance byzantins des IX-e et XI-e siècles*, introduction, texte, traduction et commentaire, Paris, 1971, p. 269, 362; Petre Diaconu, *Despre organizarea administrativ-militară a regiunii de la Dunărea de Jos în vremea lui Ioan Tzimiskes* (Contribuții pe marginea articolului: Sigiliile lui Leon Sarakinopoulos de la Preslavul Mare), în „Studii și cercetări de istorie veche și arheologie”, 17 (1986), 2, p. 167-177; Ion Barnea, în vol. *Din istoria Dobrogei*, III. Bizantini, români și bulgari la Dunărea de Jos, Edit. Academiei Române, București, 1971, p. 71-73.

² Pentru localizarea Vicinei la Noviodunum (Isaccea), vezi: Pr. Prof. Ioan Rămureanu, *Mitropolia Vicinei și rolul ei în păstrarea ortodoxiei în ținuturile românești*, în vol. *De la Dunăre la Mare. Mărturii istorice și monumente de artă creștină*, Editura Arhiepiscopiei Tomisului și Dunării de Jos, Galați, 1977, p. 1543-154, cu prezentarea problemei și o bogată bibliografie.

³ P. Diaconu, *Despre localizarea Viciniei*, în „Pontica”, 3 (1970), p. 275-294, unde pledează pentru localizarea Vicinei la Păcuiul lui Soare.

⁴ Corina Nicolescu, *Moștenirea artei bizantine în România*, Edit. Meridiane, București, 1971, p. 30; Petre Diaconu, Dumitru Vâlceanu, *Păcutul lui Soare*, I, *Cetatea bizantină*, Editura Academiei Române, București, 1972, p. 179.

acestui proces istoric, în secolele XI-XII, vom asista „la difuzarea culturii bizantine în noua sa formă pe tot teritoriul de la nordul Dunării”⁵.

Consolidarea dominației bizantine în regiunea Dunării de Jos, după evenimentele din vara anului 971, a avut, așadar, un rol destul de important pentru întreg teritoriul extracarpatic⁶. Consecințele progresului politic și economic înregistrat în regiunea dunăreană se vor face simțite, de altfel, și în ținuturile argeșene. Populația autohtonă (protoromână = vlahă), care continua să locuiască în această regiune⁷, a întreținut relații economice permanente cu Imperiul bizantin. Această realitate este confirmată de descoperirea unui însemnat număr de monede bizantine pe teritoriul județului Argeș, care datează din secolele X-XIV⁸. În același timp, pentru secolele X-XIII, aceste documente numismatice atestă existența unei populații locale, deoarece „inițierea și susținerea unui proces de circulație nu pot aparține decât unei populații locale, producătoare de bunuri folosite în procesul schimbului”⁹. Pe cale comercială vor fi pătruns în regiunea argeșeană, de asemenea, diferite obiecte de factură bizantină, în special ceramică smălțuită, descoperite la Cetățeni¹⁰, Curtea de Argeș¹¹, Pitești¹², precum și o cruce pectorală găsită la Câmpulung¹³.

Perioada de formare a statelor feudale în teritoriile nord-dunărene este caracterizată de „înfuzia permanentă venită din aria de civilizație bizantină, direct sau prin intermediul altor centre sud-dunărene”¹⁴. În secolul al XIV-lea, influențele artei bizantine din timpul Paleologilor ajung pe teritoriul Țării Românești, prin intermediul statului sârb, care, în vremea lui Ștefan Uroș II

⁵ Corina Nicolescu, *Lumea românească și Bizanțul în secolele XIII-XIV*, în vol. *Cultura Bizantină în România*, expoziție organizată cu prilejul celui de-al XIV-lea Congres Internațional de Studii Bizantine, București, 1971, p. 55.

⁶ Dan Gh. Teodor, *Romanitatea carpato-danubiană și Bizanțul în veacurile V-XI*, Edit. Junimea, Iași, 1981, p. 53-54.

⁷ Pentru această problemă, vezi: Ion Bica, *Romanitate și continuitate în zona Argeș-Muscel*, în „Păstorul Ortodox”, revistă oficială a Sfinței episcopii a Argeșului și Muscelului, S. N., III, 1997, 1, p. 119-123.

⁸ În acest sens, vezi tabelul descoperirilor monetare de pe teritoriul județului Argeș, de la pagina 12-14.

⁹ Constantin Preda, *Circulația monedelor bizantine în regiunea carpato-dunăreană*, în „SCIV”, 23, 1972, 3, p. 391.

¹⁰ Dinu V. Rosetti, *Șantierul arheologic Cetățeni*, în „Materiale și cercetări arheologice”, VIII, 1962, p. 84; Lucian Chițescu, Spiridon Cristocca, Anișoara Sion, *Cercetările arheologice de la complexul monumentelor feudale de la Cetățeni*, în *Ibidem*, XVI, 1982, p. 281.

¹¹ Corina Nicolescu, *Lumea românească și Bizanțul...*, p. 158, 159, 166; Idem, *Ceramica smălțuită din secolele X-XV în lumina ultimelor cercetări arheologice*, în „SCIA”, I, 1959, 2, p. 83; Nicolae Constantinescu, *Curtea de Argeș (1200-1400)*, Asupra începuturilor Țării Românești, Edit. Academiei Române, București, 1984, p. 139-140.

¹² Paul I. Dicu, *Din istoria municipiului Pitești. Scurtă privire asupra epocilor străveche, veche și medievală*, în „RMM”, XIX, 1988, 2, p. 6; idem, *Pitești-important centru economic, politic și social al Țării Românești în epoca medievală*, în vol. *Istoria municipiului Pitești*, Edit. Academiei Române, București, 1988, p. 54.

¹³ Octavian Mărculescu, *O cruce pectorală bizantină găsită la Câmpulung*, în „BOR”, XCIII (1975), 3-4, p. 356-359.

¹⁴ N. Constantinescu, *Curtea domnească din Argeș, probleme de geneză și evoluție*, în „BMI”, XL, 1971, 3, p. 23.

Miliutin (1282-1321) și Ștefan Dușan (1331-1355), cunoaște o epocă de mare înflorire¹⁵.

Edificiile religioase, construite în regiunea Argeș-Muscel în secolele XIII-XIV, prezintă caracteristici arhitectonice, specifice artei bizantine. Biserica din secolul al XIII-lea, descoperită sub actuala biserică domnească, în timpul cercetărilor arheologice din anii 1969-1973¹⁶, a fost construită după un plan și o tehnică destul de răspândită în Balcani, care avea la origine elemente bizantine¹⁷. Tot secolului al XIII-lea îi aparțin și resturile unei biserici treflate de la Cetățeni, cu abside semicilindrice atât în interior, cât și la exterior¹⁸, ceea ce pentru teritoriul românesc reprezintă „cel mai vechi monument de acest gen după biserica de la Niculițel”¹⁹. Însă, un loc important în cadrul acestei prezentări îl deține Biserica domnească din Curtea de Argeș, monument „realizat în cel mai curat stil bizantin”²⁰. Locașul de rugăciune, cu hramul Sfântul Nicolae, ridicat după anii 50 ai secolului al XIV-lea²¹, „reproduce, în totalitate, planul de cruce greacă înscrisă, caracteristic edificiilor religioase create la Constantinopol în perioada secolelor XI-XII”²². Planul, cunoscut sub denumirea de „cruce greacă înscrisă”, a apărut în epoca împăraților din dinastia macedoneană (867-1025) și este specific artei bizantine, reprezentând, în acest sens, o notă de originalitate. Din punct de vedere tehnic a cunoscut o continuă

¹⁵ Ch. Delvoye, *Arta bizantină*, vol. II, traducere de Florica Eugenia Condurachi, Edit. Meridiane, București, 1976, p. 196-197; Louis Bréhier, *Civilizația bizantină*, traducere de Nicolae Spinescu, Edit. Științifică, București, 1994, p. 426; Ion Bica, *Biserica domnească din Curtea de Argeș în opera bizantinologului Charles Diehl*, în „Buletin Științific” seria „Teologie Ortodoxă”, Pitești, II, 1997, I, p. 68.

¹⁶ N. Constantinescu, *Curtea domnească din Argeș...*, p. 22-23; idem, *Curtea de Argeș (1200-1400)*... p. 92.

¹⁷ Maria Ana Musicescu, *Bizanțul și aria țărilor românești (sec. XIV-prima jumătate a sec. XV)*, în „BMI”, XI, 1971, 3, p. 7.

¹⁸ Lucia Chițescu, Spiridon Cristoceă, Anișoara Sion, *op. cit.*, p.277: „deși mult distruse de o revărsare ulterioară a Dâmboviței, resturile păstrate ale bisericii nr. 2 indică cu claritate un plan treflat”.

¹⁹ *Ibidem*, p. 277. Pentru biserica de la Niculițel (sec. XI-XII), vezi: I. Barnea, *op. cit.*, p. 238-242; P. Diaconu, *Despre datarea „circumvalației și a bisericii treflate” de la Niculițel*, în „SCIV”, 23, 1972, 2, p. 307-319; Ernest Oberländer-Tâmboveanu, *Pentru o nouă datare a bisericiței cu plan treflat de la Niculițel*, în „Peuce”, VIII, 1980, p. 451-456.

²⁰ Grigore Ionescu, *Curtea de Argeș. Istoria orașului prin monumentele lui*, București, 1940, p. 18.

²¹ Discuția referitoare la această problemă este destul de controversată. Astfel, pe baza unui grafit descoperit în tencuiala bisericii, în care se menționează că Basarab I a murit în anul 1352, unii dintre istorici - N. Iorga, V. Vătășianu, P. Chihaia - consideră că biserica a fost zidită în timpul lui Basarab I; o altă grupare - V. Drăghiceanu, D. Onciul, R. Theodorescu - este de părere că edificiul a fost început în vremea lui Basarab I și terminat de fiul acestuia, N. Alexandru (1352-1364); N. Constantinescu, *Curtea de Argeș (1200-1400)*... p. 147, pe baza cercetărilor arheologice efectuate în complexul feudal de la Curtea domnească, între anii 1969-1973, trage însă concluzia că biserica a fost construită și pictată în perioada cuprinsă între anii 1364-1369: „constructorul bisericii Argeș II nu poate fi, cum s-a afirmat și cum se stăruie pe temeiul grafitului conținând data de 1351/1352, ci un voievod de după 1360”. Pentru cele prezentate mai sus, vezi: N. Iorga, *Istoria românilor*, III, *Citirii*, București, 1937, p. 184; V. Drăghiceanu, *Curtea domnească din Argeș. Note istorice și arheologice*, în „BCMI”, X-XVI, 1917-1923, p. 32, 76; D. Onciul, *Anul morții marelui Basarab*, în „BCMI”, p. 104; V. Vătășianu, *Istoria artei feudale în țările române*, I, *Arta în perioada de dezvoltare a feudalismului*, Edit. Academiei Române, București, 1959, p. 148.

²² Gr. Ionescu, *Byzance et l'architecture religieuse en Roumanie*, în „Balcania”, VI, 1943, p. 316; idem, *Arhitectura în România*, vol. I, *De la orânduirea comunei primitive până la sfârșitul secolului al XVI-lea*, Edit. Academiei Române, București, 1963, p. 130; V. Vătășianu, *op. cit.*, p. 148.

evoluție mai târziu, în perioada Comnenilor (1081-1186) și a Paleologilor (1261-1453), atingând perfecțiunea stilistică. Această nouă creație bizantină în domeniul artei religioase, se caracterizează, printre altele, prin preluarea greutății cupolei de zidurile laterale, cu sprijinul a patru bolți semicilindrice²³. Unii dintre istorici - V. Drăghiceanu²⁴, N. Ghika-Budești²⁵ - analizând monumentul din punct de vedere arhitectonic, au găsit analogii ale acestuia în Serbia din timpul țarului Ștefan Dușan (1331-1355). În ultimele decenii însă, cercetătorii români din domeniul artei - Virgil Vătășianu²⁶, Răzvan Theodorescu²⁷ - au semnalat existența unor similitudini arhitectonice - concretizate în plan, elevație, proporții generale, în mod special, proporții ale turlei - cu biserica Sfinților Apostoli din Salonic²⁸, cel de-al doilea mare centru cultural și artistic al Bizanțului. Biserica Sănnicoară, aparținând cel mai probabil primei jumătăți a secolului al XIV-lea²⁹, de asemenea, este un monument bizantin³⁰. Elementele influenței bizantine sunt scoase în evidență atât de arhitectura generală a edificiului, cât și de procedeele folosite în construcție³¹. Sistemul de boltire prezintă caracteristici bizantine de netăgăduit, folosind semicalote executate în formă de spic³².

Tot de proveniență bizantină este și tehnica construirii zidurilor în alternanța cărămidă-piatră (zidire în asize, bicromie ce înlătură monotonia fațadelor), procedeu întâlnit atât la biserica domnească³³, cât și la Sănnicoară³⁴. Această îmbinare, a șirurilor de bolovani de râu, înecați cu mortar alb, cu câte 2-5 asize de cărămizi este specifică numai Țării Românești³⁵, fiind întâlnită pe teritoriul țării noastre, pentru prima dată, în construcția biseriței de la Dinoștea-Gârvan (secolele XI-XIII)³⁶.

²³ Ch. Delvoye, *op. cit.*, p. 16-22; L. Bréhier, *op. cit.*, p. 397-398.

²⁴ V. Drăghiceanu, *op. cit.*, p. 75.

²⁵ N. Ghika-Budești, *Arhitectura bisericii domnești*, în „BCMI”, X-XVI, 1917-1923, p. 109.

²⁶ V. Vătășianu, *op. cit.*, p. 145-146.

²⁷ Răzvan Theodorescu, *Bizanz, Balcani, Occident la începuturile culturii medievale românești (sec. X-XIV)*, Edit. Academiei Române, București, 1974, p. 290; idem, *Un mileniu de artă creștină la Dunărea de Jos (400-1400)*, Edit. Meridiane, București, 1976, p. 180, 183.

²⁸ Biserica Sfinții Apostoli din Constantinopol a fost zidită de patriarhul Nifon (1312-1315), originar din Verria (Macedonia), pentru a sluji ca biserică închinată Născătoarei. (Ch. Delvoye, *op. cit.*, p. 195).

²⁹ I. D. Ștefănescu, *Relations artistiques roumaino-byzantines, aperçus general*, în „Actes du XIV-e Congrès International des Etudes Byzantines (Bucarest, 6-12 septembre 1971)”, publié par les soins de M. Berza et E. Stănescu, vol. IV, Bucarest, 1974, p. 97; R. Theodorescu, *Bizanz, Balcani, Occident...*, p. 278.

³⁰ O. Talrali, *Monuments byzantins de Curtea de Argeș*, Paris, 1931, p. 18; Gr. Ionescu, *Byzance et l'architecture religieuse...*, p. 313.

³¹ Gr. Ionescu, *Curtea de Argeș. Istoria orașului...*, p. 109.

³² V. Vătășianu, *op. cit.*, p. 137; Gr. Ionescu, *op. cit.*, p. 103.

³³ C. Nicolescu, *Moștenirea artei bizantine...*, p. 56.

³⁴ Gr. Ionescu, *Istoria arhitecturii în România...*, p. 70; idem, *Curtea de Argeș...*, p. 102.

³⁵ C. Nicolescu, *op. cit.*, p. 56.

³⁶ Idem, *Începuturile artei feudale românești în lumina ultimelor descoperiri arheologice*, în „SCIA”, I, 1959, I, p. 51.

În ceea ce privește pictura, vestigiile din acest domeniu sunt la fel de numeroase și semnificative pentru subiectul pus în discuție. Astfel, în interiorul celor două biserici din secolul al XIII-lea de la Cetățeni³⁷, au fost găsite numeroase fragmente de frescă colorate negru, albastru, verde, brun-roșu și galben³⁸. Mai mult, pe peretele exterior al bisericii treflate (nr. 2) se mai aflau încă resturi de tencuială alb-gălbuie în momentul efectuării cercetărilor³⁹, iar unele materiale arheologice par să ateste faptul că și biserica nr. 3 (de tip bazilical) a fost pictată pe dinafară⁴⁰. Interiorul bisericii din secolul al XIII-lea de la Curtea de Argeș (Argeș I) era împodobit, de asemenea, cu „splendide picturi murale”⁴¹, pe alocuri prezentând urme ale utilizării foiței de aur⁴². Conform mărturiilor arheologice, fațadele erau decorate cu piese ceramice, smălțuite⁴³.

Însă „prezența expresivă a trăsăturilor majore ale stilului paleolog”⁴⁴ pe teritoriul nord-dunărean este pus în evidență de picturile care decorează interiorul bisericii domnești⁴⁵. Pictura de la Argeș prezintă unele analogii cu mozaicurile care împodobesc biserica mănăstirii Chora din Constantinopol (astăzi moscheea Kahrie-Djamie)⁴⁶, dificiu restaurat din îndemnul și cu celuiași umanistului bizantin Theodor Metochites, la începutul secolului al XIV-lea (1315-1320)⁴⁷. Printre scenele caracteristice artei bizantine (de exemplu, „Adormirea Maicii Domnului”, care, de altfel, nu lipsește din decorul bisericilor)⁴⁸, în pictura de Argeș regăsim, la fel ca în mozaicurile de Chora, reprezentări iconografice destul de rar întâlnite chiar în arta Bizanțului:

³⁷ Pe lângă biserica cu plan treflat (nr. 2), a mai fost găsită încă o biserică, tot din secolul al XIII-lea, care prezintă un plan bazilical (nr. 3). L. Chițescu, Sp. Cristoceca, A. Sion, *op. cit.*, p. 277-278.

³⁸ *Ibidem*, p. 277-278.

³⁹ *Ibidem*, p. 277.

⁴⁰ *Ibidem*, p. 278. În exterior, în colțul de sud-est, la o distanță de 2 m, au fost găsite mai multe fragmente de frescă, asemănătoare celor din interior, „ceea ce ne face să credem și mai mult că monumentul a fost pictat pe dinafară” (*Ibidem*).

⁴¹ N. Constantinescu, *Curtea domnească...*, p. 22.

⁴² *Ibidem*, p. 22.

⁴³ *Ibidem*, p. 22.

⁴⁴ Ana-Maria Musicescu, *Biserica domnească de la Curtea de Argeș*, Edit. Meridiane, București, 1976, p. 21.

⁴⁵ Pentru perioada executării picturii, vezi prezentarea problemei la I. Bica, *Scene iconografice constantinopolitane în pictura bisericii Sfântul Nicolae din Curtea de Argeș*, în „Argessis”, Studii și comunicări, seria „istoric”. Pitești, VIII, 1999, p. 398, nota 4. Cu acest prilej, celor menționate le adăugăm noi opinii: P. Chihaia, *Semnificația portretelor din biserica mănăstirii Argeș*, în „Glasul Bisericii”, XXVI, 1967, 7-8, p. 789, nota 4, împărtășește ideea că pictura a fost executată în timpul voievodului Vladislav I, aceeași părere și la E. Lăzăreanu, Maria-Ana Musicescu, T. Voinescu, *Arta în Țara Românească din secolul al XIV-lea până la mijlocul secolului al XV-lea*, în vol. *Istoria arielor plastice în România*, Edit. Meridiane, București, 1968, p. 162-163; N. Constantinescu, *Curtea de Argeș (1200-1400)...*, p. 148, încadrează cronologic întreaga operă (construcție și pictură) cel mai probabil în perioada anilor 1365-1369.

⁴⁶ Vezi o prezentare la I. Bica, *op. cit.*, p. 398-399.

⁴⁷ A. Vasiliev, *Histoire de l'empire byzantin*, traduit du russe par P. Brodin et A. Bourguina, tome II (1081-1453), Paris, 1932, p. 409-411; Ch. Delvoye, *op. cit.*, p. 222-225; V. Lazarev, *Istoria picturii bizantine*, traducere de Florin Chirițescu, vol. III, Edit. Meridiane, București, 1980, p. 10-22.

⁴⁸ V. Vătășianu, *op. cit.*, p. 159.

„Călătoria Mariei și a lui Iosif la Nazaret“⁴⁹, „Recensământul în fața judecătorului Quirinus“⁵⁰, „Sfătuirea lui Irod cu fariseii“⁵¹. Unii dintre istorici - P.P. Panaitescu⁵², V. Drăghiceanu⁵³, V. Vătășianu⁵⁴ - găsesc analogii ale acestor picturi în Serbia, însă, în ultima vreme, o analiză mai atentă, făcută de cercetători în domeniul artei - Răzvan Theodorescu⁵⁵, Ana-Maria Musicescu⁵⁶ - apropie stilistic ansamblul argeșean, cel mai mult, de frescele din mica biserică Sfântul Nicolae Orphanos (1310-1315) din Salonic.

Regiunea argeșană, important centru politic, ecleziastic și artistic al teritoriului românesc, a întreținut legături permanente cu Imperiul bizantin. În acest proces, în secolele XI-XII, un rol important l-a avut teritoriul dobrogean, care a reprezentat o adevărată „punte de legătură“⁵⁷ în răspândirea culturii bizantine la nord de Dunăre. Mai târziu, în secolul al XIV-lea, valorile artistice produse de Renașterea culturală din vremea Paleologilor au fost receptate prin intermediul statului sârb. În acest sens, destul de semnificativ este prezența Bisericii domnești din Curtea de Argeș, monument care din punct de vedere al relațiilor artistice reprezintă „o sinteză între iconografia constantinopolitană și un stil practicat atât în capitală, cât și al doilea oraș al Bizanțului, Thesalonica“⁵⁸.

DESCOPERIRI MONETARE BIZANTINE DIN REGIUNEA ARGEȘ-MUSCEL (SEC. X-XIII)

ALBEȘTI - Cu prilejul lucrărilor agricole, după 1950, a fost găsită o monedă de bronz, surfrapată (cca. 1060-1065), emisă de Constantin al X-lea Ducas (1059-1067).

Bibliografie: Gh. Poenaru Bordea, P. I. Dicu, *Monede romane târzii și bizantine (secolele IV-XI) descoperite pe teritoriul județului Argeș*, în „SCN“ IX, 1989, p. 80.

⁴⁹ *Ibidem*, p. 373.

⁵⁰ I. Bica, *op. cit.*, p. 399-400.

⁵¹ V. Vătășianu, *op. cit.*, p. 374.

⁵² P. Panaitescu, *Inscripțiunile religioase grecești de la Biserica domnească*, în „BCMI“, X-XVI, 1917-1923, p. 170.

⁵³ V. Drăghicenu, *op. cit.*, p. 76.

⁵⁴ V. Vătășianu, *op. cit.*, p. 388, consideră firesc să „atribuim aceste picturi unui atelier de pe la mijlocul veacului al XIV-lea, care a lucrat mai ales în Serbia“. R. Theodorescu, *Un mileniu de artă...*, p. 186, este de părere că apropierea dintre frescele sârbești și cele ale monumentului argeșean ar putea fi explicate prin „elementele stilistice și iconografice proprii școlii de pictură de la Salonic“.

⁵⁵ R. Theogorescu, *op. cit.*, p. 186.

⁵⁶ Ana Maria Musicescu, *Bizanțul și arta țărilor românești...*, p. 7; idem, *Relations artistiques...*, p. 251.

⁵⁷ C. Nicolescu, *Moștenirea artei bizantine...*, p. 33.

⁵⁸ Ana Maria Musicescu, *op. cit.*, p. 7.

CETĂȚENI - Cercetările arheologice efectuate de D.V. Rosetti în anul 1962, au scos la iveală o moneă de aur (hyperper) din vremea lui Ioan III Duca Vatatzes (1222-1254), împărat de Niceea.

Bibliografie: C. Preda, *op. cit.*, p. 398; O. Iliescu, *Moneda romană bizantină pe teritoriul României (325-1327)*, în: *Cultura bizantină în România*, București, 1971, p. 189; I. Catrinoiu, *Influența bizantină pe teritoriul Munteniei în secolele VII-XIII în lumina izvoarelor literare, arheologice și numismatice*, în „BOR“ CII, 1984, p. 8-10, p. 624.

CURTEA DE ARGEȘ - Cercetările arheologice întreprinse la începutul secolului XX de un colectiv de istorici și în perioada anilor 1969-1973 de N. Constantinescu, au scos la iveală monede de la următorii împărați bizantini: monedă de bronz de la Ioan Tzimiskes (969 - 976); două de bronz de la Mihail IV (1034-1041); două de bronz, șterse, emise în timpul lui Alexios III Anghelos (1195-1203); una de bronz (skyphatã), de la Theodor Anghelos Duca Comnenos (1222-1230), despot de Thessalonic; una de bronz, aparținând împăraților Andronic II și Mihail IX (1295-1320) din dinastia Paleologilor; una de bronz de la împărații Andronic II și Andronic III (1325-1328).

Bibliografie: O. Iliescu, *op. cit.*, p. 89, 191; C. Preda, *op. cit.*, p. 400, cu bibliografia de la nota 40; I. Catrinoiu, *op. cit.*, p. 642; N. Constantinescu, *Curtea de Argeș (1200-1400)*..., p. 199; Gh. Poenaru Bordea, P. I. Dicu, *op. cit.*, p. 80.

GLAVACIOC - Cu prilejul cercetărilor arheologice efectuate la sud-est de biserică, în anul 1977, au fost găsite 11 monede bizantine - sferturi de hyperper - care fac parte din ultimile emisiuni ale Imperiului Bizantin. Dintre acestea, patru aparțin împăratului Ioan VIII Paleolog (1391-1423), iar restul succesorului acestuia, Manuel II Paleolog (1423-1448).

Bibliografie: R. Maschio, Sp. Cristocea, în „CN“ V, 1983, p. 78.

PITEȘTI - Cu prilejul diferitelor lucrări agricole, au fost găsite două monede (nomisme) de bronz de la Vasile II și Constantin VIII (976-1028); monede din epoca Comnenilor (1081-1185) și de la Alexios III Amghelos (1195-1203); trei monede de aur (hyperperi) din timpul lui Ioan III Ducas Vatatzes (1222-1254).

Bibliografie: P.I. Dicu, *Pitești - important centru economic, politic*..., p. 154; idem, *Din istoria municipiului Pitești*..., p. 6; I. Catrinoiu, *op. cit.*, p. 643, cu bibliografia la nota 68; Gh. Poenaru-Bordea, P. I. Dicu, *op. cit.*, p. 81.

STOLNICI - Cu ocazia unor lucrări agricole (după 1950), au fost găsite monede de la următorii împărați bizantini: una de bronz de la Vasile II și Constantin VIII (976-1025); una de bronz de la Mihail IV (1034-1041).

Bibliografie: Gh. Poenaru-Bordea, P.I. Dicu, *op. cit.*, p. 81.

TURCEȘTI, com. Săpata - Între anii 1931-1944, în timpul lucrărilor agricole, a fost găsit un tezaur care conține monede bizantine din secolele VII-XII. Pentru perioada pusă în discuție menționăm: una de bronz de la Roman III Argyros (1028-1034); una de bronz de la Mihail IV (1034-1041); una de bronz de la Constantin IX (1042-1055); una (imitație) de la Alexios III Anghelos (1195-1203).

Bibliografie: Gh. Poenaru-Bordea, P.I. Dicu, *op. cit.*, p. 79.